

Viktor Jerofejev

DOBRI STALJIN

Najzad sam ubio svog oca. Samotna zlatna kazaljka na modrom brojčaniku kule Moskovskog univerziteta pokazivala je minus četrdeset stepeni celzijusa. Saobraćaj je zamro. Ni ptice nisu smele da polete. Grad se skoćanjio, poput ljudskih pihtija. Ugledavši svoj odraz u ovalnom kupatilskom ogledalu, ujutru sam ustanovio da mi je kosa na slepoočnicama posedela za jednu noć. Imao sam tada trideset i dve godine. Bio je to najhladniji januar u mom životu.

Istina, otac mi je i dan-danas živ, čak je donedavno vikendom redovno igrao tenis. I sada, mada jako ostareo, sam kosi električnom kosilicom travu u letnjikovcu, između hortenzija i ruža, među grmovima ogrozda, omiljenog od detinjstva. Čak vozi i auto, kao i uvek tvrdoglavo ne stavljajući naočari, čime dovodi mamu do očajanja a pešake do užasa. Osamivši se na spratu vikendice, u kabinetu čije prozore stružu grane visokog hrasta, usporeno i tromo, gladeći energičnu bradu, kuca nešto na pisačkoj mašini (možda baš knjigu uspomena?). Ali sve to su malenkosti. Ja nisam počinio fizičko, već političko ubištvo – a po zakonima moje zemlje to je bila prava smrt.

*

Mogu li se roditelji smatrati ljudima? Oduvek sam sumnjao u to. Roditelji su neizazvani negativni. Od svih koga srećemo u životu, najmanje poznajemo svoje roditelje, upravo zato što ih i ne srećemo, već se ta inicijativa izvorno preduzima od „predaka“: oni su ti koji sreću nas. Pupčana vrpca nije presečena – sastavljeni smo od njih upravo onoliko koliko ih ne razumemo. Time je osiguran kolaps znanja. Sve ostalo čine nagadanjna. Plašimo se da sagledamo njihovo telo i da im zavirimo u dušu. Oni se, stoga, nikada i ne pretvaraju u ljude, ostajući zauvek mnoštvo utisaka bez određenog izvorišta, nekakve varljive prikaze-strašila.

Roditelji su neprikosnovena bića. Naši sudovi o njima su bespomoćni, isisani iz malog prsta, utemeljeni na predrasudama, na neiživljenim detinjim strahovima, na borbi savršenstva sa stvarnošću, na opravdavanju neopravdivog. Roditelji su bespomoćni pred našim ocenjivačkim sudom. Naša uzajamna ljubav ne pripada ni njima ni nama, već instinktu, zabludalom koliko u majčinskim nedrima, toliko i u nedrima civilizacije. U tom instinktu mi energično tražimo svetlo načelo ljudskosti, i ne možemo da se, svojim dubokoumnim spekulacijama, ne svetimo instinktu zbog njegovog slepila. Ljubav pod nazivom „očevi i deca“ nema zajednički imenitelj zahvalnosti, već je krcata beskrajnim uvredama i nesporazumima, iz kojih se rađa gorčina odocnelog sažaljenja.

Roditelji su štit između nas i smrti. Poput velikih umetnika, ni oni nemaju pravo na uzrast; naša neizbežna pobuna protiv njih biološki je ispravna baš koliko i moralno odurna. Roditelji su ono najintimnije što posedujemo. Ali kada se porodična intimnost raširi

do razmera međunarodnog skandala, što porodicu dovodi do ivice preživljavanja, kako se to s nama desilo, i nehotice počinju razmišljanja, sećanja, analiziranja. Tek sada sam napokon odlučio da napišem knjigu o tome.

*

ANONIMNA DOSTAVA

Ministru inostranih poslova SSSR, drugu A. A. GROMIKU

Kopija: AUSTRIJA. BEČ. Poslanstvo SSSR pri UN. Ambasadoru V. I. Jerofejevu.

Avionsko pismo, sa tri pilota, heroja Sovjetskog Saveza na koverti: P. Osipenko, V. Gri-zodubova, M. Raskova. Četrdesetogodišnjica neprekidnog leta Moskva – Daleki Istok. Poštanski žig: 31-1791840 (poslato januara 1979. godine u 18.40), Moskva, Glavna po-šta, 9.

Druga kopija (meni): MOSKVA, Ul. Gorkoga 27/29, stan 30. V. Jerofejevu.

Avionsko pismo, na koverti – bajkalski tuljan. Iz serije: Savremene životinje faune SSSR. Poštanski žig: 31-1791840, Moskva, Glavna pošta, 9.

Adresa i prezime pošiljaoca na koverti su lažni. Pravopis i znaci interpunkcije ano-nimnog autora su nepromenjeni.

POŠTOVANI GOSPODINE MINISTRE!

Po svoj prilici iz lokalnog skandala koji trenutno traje u književnim krugovima treba da izvuku pouku i neke druge institucije povezane sa borbom dva društvena uređenja. Pogotovo MIP.

Zamislite samo: u porodici izrazito „našeg“ diplomate, s uzornom ideološkom re-putacijom, stasava izrod koji piše nepotrebne seksualno-patološke priče, a sada na-stupa i u svojstvu sastavljača i jednog od autora ilegalnog almanaha, koji ima neskri-veno antisovjetsko usmerenje. A ta priča Viktora Jerofejeva, čija radnja se dešava u javnom toaletu, pod kojim treba, kao, razumeti naše društvo, i sama po sebi je nevi-deni presedan!

(...) I dok u književnim krugovima traju nagađanja, kako to da jedan mlad pisac, bez ijedne objavljene knjige, dospe u članstvo Saveza sovjetskih pisaca, nije li vreme da se uvidi, da je te svoje čudne ideje pokupio u inostranstvu, gde je boravio a i sada često boravi, zahvaljući službenom položaju svojih roditelja? Ne mislimo da je bio direktno za-rbrvovan, ali je jedno nesumnjivo: neprijateljska ideologija mu je sasvim zavrtela mozak!

(...) Kruže glasine da će veze njegovih roditelja pomoći ovom klasnom neprijate-lju da se iskobelja iz afere, u kojoj se za sada drži drsko i bez nagoveštaja ikakvog ka-panja. Bilo bi za svako žaljenje ako bi visoki autoritet roditelja, kako se to kaže, zata-

škao ovu političku aferu, koja liči na dobro pripremljenu diverziju. Štaviše, od prvora- zrednog je značaja iz primera ovog sumornog događaja izvući vaspitnu lekciju i u okvi- ru samog MIP-a, da bi se svi ostali zamislili do kakvih posledica može dovesti libera- lan stav roditelja i odsustvo budnosti prema pitanjima... (Druga stranica pisma nedo- staje u obe kopije).

*

Možda sam ja najslobodniji čovek u Rusiji. U suštini, to nije neko dostignuće, pošto u ovoj oblasti nema velike konkurencije. Takmičenje se odvija u drugim dimenzijama. Ne znam šta bih sa svojom slobodom, nadaren sam njom kao pronicljivošću. Ispada da sam se nekako obreo izvan svih činova, regalija, konfesija i premija. Smatram da sam imao sreće. Nemam ni starešina ni podčinjenih. Ne zavisim ni od kakve suknje ni od Cr- vene Armije. Fućkam na kritiku, modu, obožavaoce. Biti najslobodniji čovek u najsmе- šnijoj zemlji na svetu pričinjava skoro nepristojnu radost. U drugim zemljama žive ozbilj- ni ljudi, što nose breme odgovornosti poput vedara punih vode, a kod nas – da umreš od smeha, svakakvi tipovi, ženske, milicioneri, intelektualci, kolhoznici, robijaši, budale, šefovi i drugi, na strani jezik neprevodiv, šljam. Smešnim ljudima ne treba sloboda.

Bilo kakva ideja da padne Rusima na um, svaka je genijalno smešna. Stvarali su oni Treći Rim, oživljavali pokojne očeve, gradili komunizam. U šta samo nisu verovali! U ca- ra, u bele anđele, u Evropu, Ameriku, pravoslavlje, NKVD, sabornost, opštinu, revoluci- ju, dukat, u nacionalnu izuzetnost – verovali su u sve i svašta, osim u same sebe. Sme- šnije od svega je pozivati ruski narod na samospoznaju, zvoniti na uzbunu, cilikati budi- stičkim zvoncem:

– Ustajte, braćo! Zagrlimo se! Nazdravimo!

Braća će obavezno ustati i nazdraviti. Kad sedneš s intelektualcima pa celu noć na- gvaždate o Bogu, smrti, ženama, kantautorstvu, sudbini – iskaču vam vene, dok se kon- cepcije samo množe... Vidik puca na sve četiri strane: pućkaš s Bajronom, igraš biljar s Če Gevarom. Kada se ujutru probudiš – ni traga od inteligencije. Nema više pravih bo- ema. Pravac – krupan biznis, televizija, politika, pred noge oligarhije. Da ne istruneš stojeći u mestu. Ili zapucaš s omladinom u diskoteku, pa tamo u klozetu naučiš pone- što o kosmičkom sukobu dobra i zla, o etimologiji japanske psovke, o 44 načina da se ne dopadneš top-modelu, o mističnim dubinama Armagedona; i o istom trošku odigraš koji etnodans.

Ruski pisci su isto smešni ljudi. Jedni se smeju kroz suze a drugi – tek onako. U ovoj smešnoj zemlji oni se brinu o moralu. Ali, poput Asteka, i oni su krvožedni, skloni prino- šenju ljudskih žrtava. Odsecaju glave i ženama i neprijateljima. Ruski romani su prožeti temom smešnih očeva i smešne dece. Ne samo Turgenjev i Dostojevski, već i Srebrni vek u „Peterburgu“ Andreja Belog, doveli su tu temu do ritualnog ubistva. Revolucionar-sin i reakcionar-otac. Knjiga, bomba, teror. Da je samo znala moja mama, koja je toliko prop- atila zbog moje detinje ravnodušnosti prema pisanoj reči dok mi je ulivala ljubav pre- ma književnosti, da ću tu temu odraziti u životu, naudivši tako celoj familiji, verovatno bi, spalila sve knjige iz naše porodične biblioteke.

*

Iz maminog pisma tati, koji je opozvan iz Beča u Moskvu 17. februara 1979. godine:

Dragi moj Vov,

Sutra će dve nedelje kako sam ovde – bez tebe. I sve vreme sam kao pod škotskim tušem. Čas hladna, čas opet vrela voda...

Već sam ti pisala da se trudim da na svaki način ispunim vreme, i da se viđam s ljudima, ne bih li se spasla od sumornih misli. Ali sam, kako izgleda, iscrpila mogućnosti svih susreta. A i koliko ih je moglo biti u našem samotničkom životu?

Tri dana ili lije kiša ili je tako gusta magla da mi se ne izlazi da prošetam ulicom. (...)

Koji je ovo već put da patim zajedno s tobom! Ali, kakve ti veze imaš sa tim književnim eksperimentima? Viktor se poneo kao poslednji idiot, podmetnuvši se pod udarce sa svih strana, pre nego što je išta čestito uradio, budući još sasvim, kako se to kaže, „zelen“. Kakva neodgovornost! Zabrljao je, život mu još dugo neće biti sređen i spokojan.

Ali ti! Šta si ti skrivio? Besprekorna služba, koja ti je narušila i zdravlje i nerve. Ogromna odgovornost. Ceo život posvećen radu. Dežuranja do ponoći, dok se drugi (nečitko) ili piju votku.

Bolje da završim, jer više ne mogu o tome da pišem. (...)

Šaljem vam ponešto.

Zokne su za Andrijušu, teglica kavijara za Olega. Vino je za sve vas.

Od sveg srca te ljubi

Galja

*

Vreme, poput divlje životinje, naglo menja mesto svog boravka. U prašnjavim koferima od krokodilske kože, u skupim portfeljima sa otkinutom ručkom, u kartonskim kutijama od izvozne votke „Stoličnaja“, čuvaju se vizit-karte pokojnika, pozivi na prijeme davno penzionisanih vlada, jelovnici ručkova i večera s nepostojećim ljudima, bilteni vanrednih novosti (pretežno nekrolozi). Birokratski egzistencijalizam, čežnja za besmrtnošću, žudnja da se ostavi trag. Moj tata je staretinar.

MAMA. Zašto ti je to potrebno?

Otac nikada ne odgovara na to pitanje. U središnjoj fioci stola leži jedan broj „Pravde“: u istoriji žurnalisitke neviđena nekrofilaska apoteoza, utisnuta u crne rešetke novinskih redaka. Stil lekarske dijagnoze o smrti Vođe je do te mere blistav da i nehotice pomisliš: sve je to – književnost.

Tada je ceo život bio književnost. Petog marta 1953. godine njeni likovi su se podelili na one koji su plakali i na one koji su se radovali. Međutim, jedan čovek nije ni primetio da je Staljin umro. Nije čuo ni posmrtnu muziku preko radija, nije zapazio ni crvene zastave sa crnim trakama koje su pazikuće izvesile po ulicama. Živeo je u Moskvi, u samom centru, u ulici Gorkoga, u kući 27/29, pored Trga Majakovskog, i sused mu je

bio, u visokoj staljinističkoj zgradi s fasadnim ornamentima, solidno građenoj rukama nemačkih zarobljenika, niko drugi do glavni staljinistički pisac Fadejev i talentovani slikar-socrealista Laktionov, kod koga je mama posle iz principa odbila da poruči svoj portret. Već je bila zavolela impresioniste, a i reputacija Laktionova je tada već bila narušena. Tako je mama ostala bez portreta koji bi se sada mogao prodati za dobre pare. Osim impresionista, mama je potom zavolela i pesme Okudžave, koga nam je jednom donela Galina Fjodorovna, pušeći jednu za drugom cigarete „Java“, koje je izvlačila iz izgužvane mekane paklice, ritualno ih gladeći pred paljenje, i Okudžava se pojavio, mršav, mlad i – nadmen (verovatno zbog zbunjenosti), privučen kolekcijom ploča Žorža Bransasa, koga je moj tata lično poznavao, i meni se tada učinilo da je, čim je Bransas zapevao, Okudžava zaboravio na nas, a kada se iz pristojnosti setio, razgovaralo se o Staljinovoj smrti, i mama je rekla da su toga dana svi plakali, jer im ništa nije bilo jasno, a Okudžava će iznenada sasvim-sasvim tiho...

OKUDŽAVA. To je bio najsrećniji dan u mom životu.

Što je delovalo veoma nezgodno.

Čovek koji nije primetio Staljinovu smrt, imao je tada pet i po godina, ali to ga mnogo ne opravdava. Deca su živela, hodala, pevala i znala šta se dešava u zemlji. Staviše, tata ovog dečaka je radio u Kremlju kao pomoćnik Molotova i Staljinov službeni prevodilac na francuski jezik. Ma koliko da naprežem memoriju, ne sećam se dana žalosti, kao da sam izgubio sećanje. Kako to?

Godinama sam roditeljima postavljao to pitanje. Prvo sam iskamčio da je mama toga dana plakala, zajedno sa svojim drugaricama. Sve su radile u MIP-u SSSR i plakale su iz dva razloga. Kao prvo, volele su Staljina. Kao drugo, bojale su se da će bez Staljina država da propadne. Posle je mama to priznala.

MAMA. Žao mi je što sam plakala, pošto je Staljin bio čudovište.

Što se tiče druge tačke, drugarice su bile u pravu. Staljin je umro – i SSSR se počeo raspadati bukvalno sutradan, pa se i komšija Fadejev uskoro ubio. I, ma koliko balzamovali državu, ona je nastavila da trune da bi se najzad raspala na smrdljive delove.

A tata? Da li je tata plakao?

TATA. Bio sam suviše zauzet toga dana da bih plakao.

Ni da trepne! Kada tata o nečemu neće da govori, on ne okoliši, već odgovara kratko i jasno. Pa da, trebalo je da poruči sanduk, dobavi vence, katafalk, da otkupljuje cveće po celom Sovjetskom Savezu, tako da se na grob kompozitora Prokofjeva, koji je preminuo istovremeno kad i Staljin, nije bilo šta položiti na grob. Najzad, zajedno s drugovima brinuo se o mestu na groblju, narednih dana je organizovao komemoraciju i sklanjao nastradale u metežu. To je tek nedavno priznao.

OTAC. Tog dana sam odahnuo s olakšanjem.

Ima li u toj izjavi istine ili je vreme, poput divlje životinje, jednostavno promenilo brlog?

– odlomak iz romana –

(S ruskog prevela *Draginja Ramadanski*)